מגילות רות ושיר השירים

אמירת מגילת רות כולה וכן מגילת שיר השירים נזכרת לראשונה באגרתו של רבי שלמה אלקבץ (רס"ה-שמ"ג): "אחר כך כל מגילת שיר השירים וכל מגילת רות, ואחר כך פסוקים אחרונים של דברי הימים".[143]

לעומת זאת רבי משה ן' מכיר בעל 'סדר היום' (ש"ם) מתעלם לגמרי ממגילת רות אף כי הוא מייעץ לומר שיר השירים, כדבריו: "אחר כך בנביאים בענין המרכבה דיחזקאל, ואחר כך בכתובים מגלת שיר השירים, בזמר ושבחה והיא קישוט חיבת הכלה, אחר כך יאמר מזמור 'יקום אלקים'".[144] הריהו מדלג במפורש על אמירת מגילת רות.

גם השל"ה ממליץ על אמירת 'שיר השירים' אך לא על אמירת מגילת רות. הוא כותב כי "באחרונה, קרוב לשיאור היום, יקראו כל שיר השירים", אבל אין בדבריו זכר לאמירת רות.

במהדורה הראשונה כספר בפני עצמו של 'תיקון ליל שבועות', שנדפסה בויניציאה בשנת ת"ח, מופיעים רק שלושה הפסוקים הראשונים של מגילת רות ושלושת פסוקיה האחרונים. ברם בהוצאה השנייה של קובץ זה שיצאה לאור באותו מקום כעבור עשרים שנה, נדפסה מגילת רות כולה.[145] גם שאר מדפיסי 'תיקון ליל שבועות' כללו בתיקון את מגילת רות כולה, בין תרי עשר לתהלים. אולי סמכו ידיהם על איגרת רבי שלמה אלקבץ שנדפסה בספר השל"ה, בה נזכרה אמירה זו, אף שאינה כלולה בסדר הלימוד שהציע השל"ה.

רבי יוסף יוזפא האן נוירלינגן בעל 'יוסף אומץ' (ש"ל-שצ"ז) הציע את אמירת מגילת רות בשלימות ובמקום נפרד משאר המגילות: "החמש מגילות יאמר אחר תהלים איוב משלי, קודם דניאל, חוץ מרות שיאמר כולה קודם תהלים". יחד עם זאת המליץ כי "טוב גם כן לקרא כל שיר השירים **ומשלי**".[146]

בחוץ לארץ יש טעם לומר מגילת רות בליל א' של שבועות, שכן קריאת המגילה בבית הכנסת באה רק ביום השני של שבועות. אולם בארץ ישראל שקוראים בה את רות ביום א' של שבועות, היינו כמה שעות אחר גמר לימוד התיקון, יש כפילות מסויימת באמירה כה סמוכה של המגילה פעמיים.[147]

143 של"ה, ריש מסכת שבועות.

144 ר"מ מכיר, סדר היום, סדר חג השבועות, מהד' ירושלים תשל"ח, עמ' קפד.

145 ד' ומ' הכהן, חגים ומועדים: חג הפסח – חג השבועות, ירושלים תשל"ח, עמ' 168.

146 יוסף אומץ, סי' תתנ"ב.

147 בק"ק 'עדת ישראל' בני ברק נוהגים לומר את שלושה הפסוקים הראשונים של מגילת רות ואת שלושה האחרונים. השוה לפסקו של החת"ס המובא על ידי תלמידו רבי חזקיה פייבל

לאור הנחה זו ניתן להבחין בין מנהגם של רבי שלמה אלקבץ בתורכיה, בעל 'יוסף אומץ' בגרמניה ומדפיסי תיקון ליל שבועות באיטליה, שהם כולם עורכי תיקון ליל שבועות בחוץ לארץ שאינם נתקלים בכפילות אמירת מגילת רות ביום אחד, לבין בעל 'סדר היום' והשל"ה שערכו תיקוניהם בארץ ישראל, ויכלו לדלג על מגילת רות הנאמרת אצלם כמה שעות לאחר מכן.

אף על פי כן בדורות אלה נהגו חלק מהספרדים בארץ ישראל "בליל שבועות להיות נעורים כל הלילה, וקוראים מגילת רות וחוזרים וקוראים אותה ביום".[148] אולי סמכו על איגרת רבי שלמה אלקבץ, ולא הבדילו בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. מה גם שנתפשט אצלם המנהג לקרוא מגילת רות רק אחר תפילת מנחה, ובכך מורחקות יותר הקריאות זו מזו.[149] בעדות ספרדיות אחרות בארץ ישראל מקובל שמגילת רות "קורים אותה בלילה במקום שלומדים התקון הנזכר, אבל בבית הכנסת בשעת התפלה לא קורים שום מגילה".[150] בכך נמנעים מכפילות קריאתה בסמיכות זמן. גם בקרב האשכנזים בארץ ישראל יש הנמנעים מכפילת הקריאה בכך שבלילה, בעת לימוד התיקון, אומרים רק את פסוקיה הראשונים והאחרונים של מגילת רות.[151]

לימוד משנה

בסדר הלימוד שפירסם רבי חיים ויטאל (ש"ג-ש"ף), בולט היעדרו של לימוד ששה סדרי משנה. את השמטת חלק זה של התורה הסביר – כפי שנמסר בשמועה שבעל פה – מהר"ח הכהן, תלמיד רבי חיים ויטאל, בכך "כי אין נכון בליל שבועות ללמוד משניות בשום אופן, דמשנה בסוד שפחה דמטרוניתא, ולהלילה הזו צריכין לתקן המטרוניתא, אלא יתעסק ברזי אורייתא, ואי לאו בר הכי הוא, ילמוד מדרש, ולא משנה, והלומד משנה בליל זה טועה מדרך השכל".[152] הוראה זו התקבלה ברוב עדות הספרדים,[153] מלבד אצל בני בוכארה.[154]

פלויט, ליקוטי חבר בן חיים, ח"ג, פרשבורג תר"ס, דף ג ע"א: "לא אמרו בשבועות תרי"ג מצות, אחרי כי יאמרו אותן בתפלת מוסף".

148 רש"ט גאגין, כתר שם טוב, ח"א, קיידאן תרצ"ד, עמ' קכב.

149 שם, עמ' קנד.

150 ר"ע אבורביע, נתיבי עם, ח"א, ירושלים תשכ"ד, עמ' רא.

151 מפי ידיד נעורי הרב הגאון ר' מרדכי גנוט שליט"א, וכן נוהגים בקהילות 'עדת ישראל' בבני ברק וירושלים.

152 הרב חיד"א, לב דוד, פרק ל"א.

153 חיד"א, שם; בן איש חי, שנה א', פי במדבר, אות ד'; ר"י שוארץ, 'מנהגי הספרדים בארץ ישראל לפני 150 שנה', בתוך: זכור לאברהם, קובץ תורני, חולון תשנ"ו, עמ' תקפב.

154 ר"ג פוזיילוב, יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 217.